

Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitapları: Türkiye ve Rusya Karşılaştırması

Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN*
Elvira GUSEINOVA**

Atıf için:

Ütkür Güllühan, N. ve Guseinova, E. (2021). Hayat bilgisi dersi öğretim program ve ders kitapları: Türkiye ve Rusya karşılaştırması. *Journal of Qualitative Research in Education*, 28, 79-99. doi: 10.14689/enad.28.4

Öz. Çalışmanın amacı Türkiye'deki "Hayat Bilgisi" ve Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersi öğretim programları ve ders kitaplarının içeriklerindeki benzerlik ve farklılıkların neler olduğunun belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulan, "Hayat Bilgisi ve Etraftaki Dünya" dersleri öğretim programı ve ders kitapları incelenmiştir. Nitel araştırma desenlerinden iç içe geçmiş tek durum deseninin kullanıldığı çalışmada, veri toplama aracı olarak doküman inceleme yöntemine başvurulmuştur. Elde edilen veriler betimsel inceleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizde kullanılan kod, kategori ve temalar, literatürdeki benzer çalışmalar göz önüne alınarak öğretim programları ve ders kitaplarının içerikleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Öğretim programları ve ders kitaplarının temel özellikleri, konuların sunum şekilleri, etkinlik ve değerlendirme uygulamaları çerçevesinde incelenmiştir. Türk ve Rus Hayat Bilgisi öğretim programları ve ders kitaplarının genel yapısı itibarıyla birbirine benzediği, ancak içerik olarak bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan nihai sonuç ise, Türk Hayat Bilgisi ders kitaplarına öğrenciyi gerçek hayata yaklaştıracak birtakım etkinlik ve yöntemlerin entegre edilmesinin daha uygun olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, Etraftaki Dünya, Türkiye, Rusya, Öğretim programları, Ders kitapları.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 16.09.2020
Düzeltilme Tarihi: 31.01.2020
Kabul Tarihi: 17.02.2021

Makale Türü

Araştırma

© 2021 ANI Yayıncılık. Tüm hakları saklıdır.

* Sorumlu Yazar: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye, nur.utkur@istanbul.edu.tr

** İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye, elvraguseynova1990@mail.ru, ORCID: 0000-0001-6023-0543

Giriş

Günümüzde eğitim sistemleri güncelleşme süreçleriyle birlikte sürekli gelişim değişim içindedir. Bu gelişim ve beraberinde gelen değişimin farklı ülkelerin eğitim sistemindeki etkileri, ülkelerin alt yapılarının, sosyo-ekonomik düzeylerinin birbirinden farklı olması gibi nedenlerden ötürü farklılık göstermektedir. Bu nedenle birbirine benzer derslerin, farklı ülkelerdeki yapılarının ele alınması kendi ülkemizin sistemini anlamının ve geleceğe dönük planlamalar yapmak açısından da yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamdan yola çıkarak Türkiye ve Rusya'daki hayat bilgisi derslerinin işlenişi karşılaştırılmak istenmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun eğitim sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu sistemin günümüzde uygulamada olan şeklini alması, uzun soluklu bir süreç neticesinde gerçekleşmiştir. Sovyet döneminde, 1990 öncesine kadar Türkiye'de olduğu gibi merkezi yönetim ağırlık taşımaktaydı. 1990 sonrası uygulanan eğitim reformları, politik ideoloji ve politik eğitimin programlardan çıkarılmasına yoğunlaşmış ve öğrenme süreci pazar ekonomisinin ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmiştir. Eğitim sisteminin yapısında köklü değişiklikler yapılmış ve yerel yönetimlere özerklik tanınmıştır (Karakuyu ve Sarıusta, 2013; Memmedova-Telci, 2011). Rusya'da genel eğitimin amacına bakıldığında ise; kişiliğin zihinsel, ahlaki, duygusal ve fiziksel gelişimi için ortam sağlamak, bilimsel bakış açısı kazandırmak, doğa, toplum, insanlar ve yaptıkları iş konularında bilgi edinmek olduğu görülmektedir (Türkoğlu, 1998).

Rusya Federasyonu'nda tüm öğretim programları, Federal Devlet Eğitim Standardı'na tabi tutulmak zorundadır. Bu standart, temel eğitim programlarının zorunlu minimum içeriğini, öğrencilerin maksimum eğitim yükünü, eğitim kurumlarından mezun olanların yetiştirilme seviyelerini, eğitim sürecinin finanse edilmesine yönelik başlıca şartları belirleyen norm ve taleplerdir. Bu standarda uygun olarak Rusya Federasyonu'nda devlet tarafından onaylanmış birkaç öğretim programı bulunmaktadır. Bu programlar, içeriğin neredeyse %80'ini düzenleyen Devlet Eğitim Standartları'na göre detaylandırılır. Kalan %20 ise, program yazarların kendisi tarafından düzenlenir. Rusya Federasyonu'nda geleneksel ve gelişimsel eğitim sistemleri bulunmaktadır. Geleneksel eğitim sistemleri içerisinde; 'Rusya'nın Okulu', '21. Yüzyıl İlköğretim Okulu', '2000'in Okulu', '2100'ün okulu', 'Uyum', 'Perspektifli İlkokul', 'Klasik ilkokul', 'Bilgi gezegeni', 'Perspektif' yer almaktadır. Gelişimsel olan sistemler içerisinde ise; 'L. V. Zankov'un sistemi', 'D. B. Elkonin - V.V. Davydov'un' sistemi bulunmaktadır (Долгова ve Цветкова, 2014).

Rusya'da tüm öğretim programları Rusya Federasyonu Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından onaylanmıştır ve Federal Devlet Eğitim Standardı'nın gerektirdiği bilgi seviyesini ve asgari seviyeyi çocuklar tarafından ilkokulu bitirdiğinde alacak şekilde tasarlanmıştır. Sadece gelişimsel olan sistemlerle ilişkili olmayan karmaşık etkinlikler tüm programlarda bulunmaktadır, ancak zorunlu değildir. Aslında her sistem belirli bir zihniyet veya bilgiyi algılamının ve işlemenin farklı yollarını göz önünde bulundurarak

tasarlanmıştır. Böylece, ilkokul öğretmenlerinin çocuklara okula başladıkları ilk günlerden itibaren rahat bir öğrenme ortamı yaratan ders kitaplarını seçmelerinin önü açılmıştır. Bu durumda öğretmen, öğretim materyallerini yalnızca eğitim kurumunun ilköğretim genel onaylı temel eğitim programına uygun olarak seçme hakkına sahiptir (Айвазян, 2016).

Rusya'daki eğitim sistemlerinin en temellerinden *Rusya'nın Okulu* sisteminde, eğitim-öğretim setine ilişkin ders kitapları, 2019-2020 akademik yılı için federal ders kitapları listesine dahil edilmiştir. Öğretimin önde gelen ilkeleri öğrencilerin yaş özelliklerini, eğitim ve öğretimin bir arada kullanımını, öğretimin daha çok pratiğe yönelimini, bilgiye hakim olma, bilişsel yetenekleri geliştirme ve evrensel eğitim eylemlerinin oluşumunu dikkate alan bir program olarak tanıtılmaktadır. Bir diğer sistem olan *2100'ün Okulu'nda* Federal Devlet Eğitim Standartları'nın gerekliliklerine uygun olan bu sistemde, küçük okul çocuklarında bağımsız bir şekilde öğrenme, hedef belirleme, gerekli bilgileri edinme, bunları analiz etme, uygulamada genelleme ve pratikte kullanma, faaliyetlerini izleme ve yeterli bir şekilde değerlendirme becerisini içeren aktif bir eğitim faaliyeti konusunu oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu sistemde eğitim yüksek zorluk seviyesinde yapılmaktadır (Minaeva vd. 2016). *Uyum Sistemi* ders kitaplarında ise, eğitim görevlerinde kullanılan ifadeler çeşitlilik göstermektedir (seç, karşılaştır, model bul, ifade doğru mu, tahmin et, gözlemler, sonuç çıkar gibi). Bu sistemdeki öğrenme ödevleri, çocukları nesnelere analiz ederken önemli özelliklerini vurgulamaya, benzerlik ve farklılıklarını belirlemeye teşvik etmektedir (Смирнова, 2018).

Türkiye'de ise, Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği ve tüm ülkede uygulanmakla yükümlü olan öğretim programları vardır. Bu programlar her ders ve sınıf seviyesi için ayrı ayrı olmak üzere, alanda uzman kişiler tarafından hazırlanmaktadır. Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi Sınıf Eğitimi alanında temel derslerden biri olarak okutulmaktadır. Bu dersin çocuğun hayatından unsurlar barındıran, gerçek yaşam olgularına içeriğindeki konularda yer veren bir ders olduğu görülmektedir. Bu ders, Türkiye'de toplu öğretim yaklaşımına göre tasarlanan disiplinlerarası yapısıyla ilkökulda ilk üç yıl boyunca okutulmaktadır. Çocukların hem kendileri hem de içinde yaşadıkları toplum ve dünya ile ilgili bilinçlenmelerine temel oluşturulması Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersiyle amaçlanmaktadır. Türkiye'de okutulan Hayat Bilgisi dersine ilişkin bilgiler 2018 Öğretim Programı'nda açıklanmıştır (MEB, 2018). Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersinin kuramsal temellerine bakıldığında, insanın çok yönlü gelişimsel özelliklerine dair mevcut bilimsel bilgi ve birikim dikkate alınarak, bütün bileşenler arasındaki denge dikkate alan 'harmonik bir yaklaşım' benimsenmiştir. Bu bağlamda, insan gelişiminin belirli bir dönemde sonlanmadığı ve gelişimin hayat boyu sürdüğü ilkesi ile hazırlanmıştır. Bu sebeple öğretim programlarında, her yaş döneminde bireylerin gelişim özelliklerini dikkate alarak destekleyici önlemler alınması önerilmektedir (MEB, 2018, s.6). Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersinin felsefi temelinde ise, 'sistematik eylem temelli' yaklaşım vardır. Bu yaklaşımda bilgi toplumunun ihtiyaçlarını karşılayan, kişinin niteliklerini geliştirmeye yardımcı olan, hoşgörüyü, kültürel diyaloga ve çok uluslu, çok kültürlü Rus toplumuna saygıya dayalı demokratik bir sivil toplum ön plana alınmaktadır. Buna göre, öğrencilerin kişisel ve bilişsel gelişiminin, sosyal olarak arzu

edilen düzeye ulaşmasının yolları ve yöntemleri aranmaktadır. Bu yöntemleri belirleyen öğrenme içeriği ve teknolojilerine dayanan eğitim sistemiyle birlikte, sosyal tasarım ve inşa stratejisine geçiş kolaylaşmaktadır. Öğrencilerin kişisel, sosyal ve bilişsel gelişim hedeflerine ulaşmak için, eğitim içeriğinin, öğrenme yöntemlerinin ve eğitim sürecinin katılımcılar arasındaki etkileşimin önemli rolü olduğu belirtilmektedir (Фрол ное, 2011). Her iki ülkenin öğretim programlarının temelinde yer alan kuramsal yaklaşımların, en temelinde birbirine benzedikleri görülmektedir. Her ikisi de bireyi ön plana alan, bireyin gelişimini temel alan yaklaşımlardır.

Rusya'daki temel öğretim programı olan 'Rusya'nın Okulu'nda, "Etraftaki Dünya" dersinin en büyük özelliğinin, bütüncül doğayı açıkça ifade etmesi ve eşit derecede doğayı, sosyal bilimi ve tarihsel bilgiyi birleştirmesi olduğu görülmektedir (Плешаков, 2013). Bu nedenle bu dersin Türkiye'de ilkökul düzeyinde Hayat Bilgisi dersinin karşılığı olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'deki Hayat bilgisi dersinin uluslararası düzeyde karşılığı her ülkede bulunmamaktadır. Genellikle bu dersin konuları, diğer ülkelerde Sosyal Bilgiler dersi adı altında işlenmektedir. Ancak Almanya'da Sachunterricht ve Rusya'da "Etraftaki Dünya" adlı derslerinin Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersleriyle benzer noktaları olduğu tespit edilmiştir. Literatürde, Almanya'daki Sachunterricht dersiyle Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersinin ilişkilerinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır (Baysal, Tezcan ve Araç, 2018; Pamuk, 2020; Pamuk ve Pamuk, 2016; Tural vd. 2017). Ayrıca literatürde Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersiyle çeşitli ülkelerin Sosyal Bilgiler derslerinin karşılaştırıldığı çalışmalar bulunmaktadır (Meray vd., 2012; Osmanoğlu ve Yıldırım, 2013; Öztürk ve Öztürk, 2013; Şeker, 2014; Yazıcı, 2009). Rusya'daki Doğa ve Çevre Bilimi dersiyle Türkiye'deki Sosyal Bilgiler derslerinin karşılaştırıldığı çalışmalara da literatürde (Akhan ve Çiçek, 2019; Akhan vd. 2019) rastlanmıştır. Ancak Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi ile Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersinin karşılaştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın bu yönüyle literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'deki Hayat Bilgisi Öğretim Programı ve ders kitapları ile Rusya'daki "Etraftaki Dünya Öğretim Programı" ve ders kitapları arasındaki benzerlik ve farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1- Türkiye'deki Hayat Bilgisi Öğretim Programı ile Rusya'daki "Etraftaki Dünya Öğretim Programı" arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

- Amaçlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- Değerlerin yansıtılışı arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- Ünitelerin yansıtılışı arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- Kazanımlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- Haftalık ders saatleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

2- Türkiye'deki "Hayat Bilgisi" ve Rusya'daki "Etraftaki Dünya" ders kitaplarının genel yapısı ve konu işleniş şekilleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmalarında var olan durumlar derinlemesine araştırılmaktadır. Bu sırada durumu etkileyen ve sözü geçen unsurların neler olduğu üzerine çalışılır. Durum çalışmaları, güncel bir olgunun kendi yaşam çerçevesinde çalışılması ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılabilmesi gibi özellikleri nedeniyle bu çalışmanın doğasına uygundur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum çalışması desenlerinden de "iç içe geçmiş tek durum deseni" kullanılmıştır. Bu desen tek durum içinde birden fazla alt tabaka veya birim olduğunda kullanılmaktadır. Bu durumda birden fazla analiz birimi söz konusu olmaktadır (Akar, 2019; Yin, 1984). Bu desendeki çalışmalarda, sınırlı bir sistem derinlemesine betimlenmekte ve incelenmektedir (Merriam, 2015).

Bu araştırmadaki sınırlı ve birden fazla alt birim oluşturan sistem, öğretim programları ve ders kitaplarıdır. Durum çalışmalarında amaç, genel sonuçlara erişmek değil, durumu, kişiyi veya olguyu kendi özgün ortamı içerisinde keşfetmek, ayrıntılı olarak betimlemek ve yorumlamaktır (Paker, 2015). Bu araştırmada da Rusya ve Türkiye'deki Hayat Bilgisi Öğretim Programları ve ders kitapları derinlemesine ve bütüncül olarak incelenmiş, var olan duruma temel oluşturacak veriler elde edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak doküman inceleme kullanılmıştır. Dokümanları kullanmak, nitel araştırma için zengin bir veri kaynağı sağlamaktadır (Patton, 2014). Bu araştırmanın veri kaynaklarını, 2019-2020 eğitim öğretim döneminde Türkiye'de okutulan Hayat Bilgisi ve Rusya'da ilkökul "Etraftaki Dünya" öğretim programları ve ders kitapları oluşturmaktadır. Türkiye'de ders kitapları seçilirken, her üç sınıfın da birbirinden farklı yayınevlerine sahip olmasına dikkat edilmiştir. Rusya'daki öğretim programı seçilirken ise, eğitim sistemlerindeki "Etraftaki Dünya" ders programlarında belli benzerliklerin olmayışı ve birbirinden farklı kazanım ve uygulamaların olmasından dolayı, temel program olan 'Rusya'nın Okulu' sistemindeki "Etraftaki Dünya" dersi öğretim programı ve ders kitapları incelemeye tabi tutulmuştur.

İncelenen Öğretim Programları ve Ders Kitapları:

1. 2013 yılı Rusya'daki Etraftaki Dünya Dersi Öğretim Programı (Плешаков, 2013).
2. 2018 yılı Türkiye'deki Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018).
3. Hayat Bilgisi 1, 2. ve 3. sınıf Türk Ders Kitapları (Çelikbaş, vd. 2018; Demir, 2018; Kuşkaya, 2018).
4. Etraftaki Dünya 1, 2, 3 ve 4. sınıf Rus Ders Kitapları (Плешаков, 2013).

Veri Toplama Süreci

Araştırmada ilk olarak Türkiye ve Rusya Hayat Bilgisi Öğretim Programları ve ders kitapları temin edilmiştir. Ardından her iki ülkenin de Milli Eğitim Bakanlığı resmi sitesinden ve Türkiye ve Rusya ilkokullarından temin edilen dokümanların orijinal olduğu teyit edilmiştir. “Etraftaki Dünya” dersi için öğretim programları ve ders kitabında incelenen konular, ana dili Rusça olan araştırmacı ve ikinci yabancı dili Rusça olan bir alan uzmanı tarafından Türkçe’ye çevrilerek sunulmuştur.

Veri Analizi

Doküman incelemesi sonucunda, veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Öğretim programları ve ders kitaplarının betimsel analizinde kullanılan temalar, literatürdeki benzer çalışmalar da göz önüne alınarak, Türk ve Rus Hayat Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının içerikleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Böylelikle, Türkiye’de ve Rusya’da okutulan Hayat Bilgisi Öğretim Programları ve ders kitaplarının öncelikle temel özellikleri, ardından görsel kanıtlar eşliğinde konunun sunum şekilleri, etkinlik ve değerlendirme uygulamaları çerçevesinde incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Elde edilen verilerin analizi tamamlandıktan sonra, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı’nda görev yapmakta olan alanda uzman iki öğretim elemanından yardım alınmıştır. Güvenirliğin sağlanmasında Miles ve Huberman’ın (1994) kodlayıcı güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Araştırmacılar ve diğer öğretim elemanlarının kodlamaları birbirleriyle karşılaştırılmış, Miles ve Huberman’ın (1994) kodlayıcı güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Araştırmacı ve uzmanlar arasındaki analizin uyum, “Güvenirlik= Uzlaşma Sayısı/ Uzlaşma Sayısı + Uzlaşmama Sayısı” formülüne göre hesaplanmıştır. Araştırmacı ve uzmanlar arası kodlayıcı güvenilirliği öğretim programları için 0.97 ve ders kitapları için 0.94 olarak tespit edilmiştir. Doküman inceleme sonucu elde edilen kodlayıcı güvenilirlik katsayısı ortalaması ise 0.96 çıktığından, bu çalışmada kullanılan veri toplama aracının analizi güvenilir olarak kabul edilebilmektedir.

Bulgular

Türk ve Rus Öğretim Programları Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Bu kısımda araştırmanın birinci sorusuna yönelik bulgulara yer verilmiştir. Öğretim programları arasındaki benzerlik ve farklılıklar ele alındığında, ilk olarak her iki programda yer alan amaçlar incelenmiştir. Bununla ilgili verilere Tablo 1’de yer verilmektedir.

Tablo 1.

Öğretim Programlarındaki Derslerin Amaçları

Dersler	Amaçlar/ Hedefler
Türkiye Hayat Bilgisi	<p>Kendini ve yaşadığı çevreyi tanır. Aile ve toplumun temel değerlerine sahip olur. Millî, manevi ve insani değerleri yaşantısal hâle getirir. Kişisel gelişimini sağlamak için yapması gerekenlerin farkında olur. Kişisel bakım becerilerini geliştirir. Sağlıklı ve güvenli yaşam sürme bilinci edinir. Sosyal katılım becerisi kazanır. Zamanı ve mekânı algılama becerisi edinir. Kaynakları verimli kullanma becerisi geliştirir. Öğrenmeyi öğrenme becerisi kazanır. Temel düzeyde bilimsel süreç becerilerini kazanır. Ülkesini sever, tarihî ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur. Doğaya ve çevreye karşı duyarlı olur. Bilgi ve iletişim teknolojilerini amacına uygun olarak kullanır.</p>
Rusya Etraftaki Dünya	<p>Aileye, topluma, bölgeye, Rusya'ya, tarihine, kültürüne, ülkenin doğasına, modern yaşamına saygılı bir tutum oluşturur. Dünyanın değeri, bütünlüğü ve çeşitliliği, içindeki yeri konusunda farkındalık kazanır. Günlük yaşamda çeşitli tehlikeli ve acil durumlarda güvenli davranış modelini oluşturur. Psikolojik bir kültürün oluşumunu ve toplumda etkili ve güvenli etkileşimi sağlar.</p>

Tablo 1 incelendiğinde, her iki ülkedeki öğretim programında genel olarak dersin amaçlarına yer verildiği görülmektedir. Türk programında 14 amaç yer alırken; Rus programında 4 amaca yer verilmiştir. Buradan da görüldüğü üzere, Türk programında amaçlar daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Her iki programda da önce genel amaca, ardından Tablo 1'deki ayrıntılı amaçlara yer verilmiştir. Türkiye'deki Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın genel amacı; "Temel yaşam becerilerine sahip, kendini tanıyan, sağlıklı ve güvenli bir yaşam süren, yaşadığı toplumun değerlerini özümseyen, doğaya ve çevreye duyarlı, araştıran, üreten ve ülkesini seven bireyler yetiştirmektir." (MEB, 2018: 8). Rusya'daki "Etraftaki Dünya" Dersi Öğretim Programı'nın genel amacı ise, rasyonel bilimsel bilginin ve çocuğun insan ve doğa ile olan kişisel deneyim anlayışına dayanarak dünyanın bütünsel bir resminin oluşturulmasını ve bir insanın dünyadaki yerinin bilinmesini sağlamaktır. Aynı zamanda Rus toplumunun kültürel çeşitliliği bağlamında Rusya vatandaşının kişiliğinin ruhsal ve ahlaki gelişimini sağlamayı amaçlamaktadır (Плешаков, 2013). Genel amaçlar ve ayrıntılı amaçların yansıtılışı incelendiğinde, her iki ülke için de; bireyin kendisi, ailesi, toplumu ve ülkesiyle ilgili olumlu tutumları geliştirilebilmesinin amaçlandığı görülmüştür. Her iki öğretim programında değerlerin ele alınışı incelendiğinde, elde edilen verilere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2.

Öğretim Programlarında Değerlerin Yansıtılışı

Türkiye Hayat Bilgisi Dersindeki Kök Değerler	Rusya Etraftaki Dünya Dersindeki Değer Ölçütleri
• Sorumluluk	• Bir insanın doğaya, tarihsel ve kültürel mirasa, kendisine ve çevresindeki insanlara ilişkin <i>ahlaki seçim ve sorumluluk</i>
• Vatanseverlik	• Rusya'ya, halka, vatana duyulan sevgiyle ifade edilen, bir kişinin manevi olgunluğunun tezahürlerinden biri olarak <i>vatanseverlik</i> • Rusya ve dünyanın ulusal ve kültürel çeşitliliğine kişisel katılım olarak <i>vatandaşlık</i>
• Yardımseverlik	• Kişisel ve ulusal özgürlüğün tanınması, kendisiyle ve diğer insanlarla ilgili olarak adalet, merhamet, onur, haysiyet duygularına sahip olma olarak <i>sosyal dayanışma</i> • Dünyadaki barışın temeli olarak <i>uluslararası işbirliği</i>
• Adalet	• Bileşenlerin birliğinde sağlıklı bir yaşam tarzı: fiziksel, zihinsel, ruhsal, sosyal ve ahlaki <i>sağlık</i>
• Dostluk	• Bir insanın ve toplumun sağlıklı ve uyumlu yaşamasındaki en önemli temellerinden biri olarak <i>doğa</i>
• Dürüstlük	• İnsanın çeşitli yaşam faaliyetlerinin bir süreci ve sonucu olarak <i>kültür</i>
• Öz denetim	• İnsanın doğa ve toplum dünyasının yasalarını bilme isteğini yansıtan bir kültürün parçası olarak <i>bilim</i>
• Sabır	• Kültürün bir parçası olarak <i>sanat</i>
• Saygı	• İnsanların, kültürlerin, dinlerin çeşitliliği olarak <i>insanlık</i>
• Sevgi	• Manevi olarak gelişmiş ve ahlaki olarak gelişmiş bir kişinin ayırt edici özellikleri olarak <i>emek ve yaratıcılık</i> • Rus toplumunun manevi ve ahlaki olgusunun temeli olarak geleneksel rus dinleri ve <i>dinlerarası diyalog</i>

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde, Türk öğretim programında 'kök değerler' denilen şekilde 'adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik' şeklinde yer aldığı belirlenmiştir. Ancak Rus öğretim programında Tablo 2'deki şekilde değerlerin açıklamalarıyla birlikte ele alındığı görülmüştür. Her iki program arasındaki benzerliklere bakıldığında; 'sorumluluk' değerinin her ikisinde de yer aldığı görülmüştür. Ayrıca Türk programında 'vatanseverlik' değeri, Rus programındaki 'vatanseverlik ve vatandaşlık' değerleriyle örtüşürken; Türk programındaki 'yardımseverlik' değerinin, Rus programındaki 'sosyal dayanışma ve uluslararası işbirliği' programlarıyla benzeştiği belirlenmiştir. Öte yandan geriye kalan değerler birbirinden farklılık göstermektedir. Ancak toplam değer sayısı olarak Rus programında Türk programına göre daha fazla değer yer aldığı görülmektedir. Her iki ülkenin öğretim programlarında yer alan tüm sınıf düzeylerindeki ünite isimlerine Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3'te yer alan ünitelere bakıldığında, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersinde tüm sınıf düzeylerinde aynı ünitelerin yer aldığı, Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersinde ise her sınıf düzeyinde farklı ünite isimlerinin bulunduğu görülmektedir. Türkiye'de hem 2005 hem de 2018 öğretim programlarında ünite/ temalarla ilgili bir bütüncül anlayış hakimdir. 2005 öğretim programında da benzer şekilde, üç sınıfta da 'Okul Heyecanım, Benim Eşsiz Yuvam, Dün, Bugün, Yarın' şeklinde üç tema yer almaktaydı. 2018 programında bütün sınıf düzeylerinde 'Okulumuzda, Evimizde, Sağlıklı, Güvenli, Ülkemizde ve Doğada Hayat' şeklinde ünitelere yer verilmiştir. Ardından bu ünitelerin

içinde sınıf düzeylerine uygun olarak gittikçe genişletilen konulara yer verilmiştir. Ancak Rusya'daki duruma bakıldığında, her sınıf düzeyinde birbirinden farklı ünite isimlerinin olduğu görülmektedir. Bu üniteler genel olarak Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi konularıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Türkiye'de yakından uzağa doğru ilkesi net olarak görülürken Rusya'da bu ilke görülmemektedir.

Tablo 3.

Derslerde Yer Alan Ünitelerin Yansıtılması

Dersler	Sınıf düzeyi	Üniteler
Türkiye Hayat Bilgisi	Tüm sınıflar 1, 2, 3	Okulumuzda Hayat Evimizde Hayat Sağlıklı Hayat Güvenli Hayat Ülkemizde Hayat Doğada Hayat
		Vatan Nedir? Nasıl, Nereden ve Nereye? Nerede ve Ne Zaman? Neden?
Rusya Etraftaki Dünya	1. sınıf	Nerede Yaşıyoruz? Doğa Şehir ve Köy Yaşamı Sağlık ve Güvenlik İletişim Seyahat
	2. sınıf	Dünya Nasıl Çalışır? Bu Muhteşem Doğa Biz ve Bizim Sağlığımız Bizim Güvenliğimiz Ekonomi Ne Öğretir?
	3. sınıf	Dünya ve İnsanlık Rusya'nın Doğası Vatan- Büyük Bir Ülkenin Parçası Dünya Tarihi Sayfaları Rusya Tarihi Sayfaları Modern Rusya
	4. sınıf	

Öğretim programlarıyla ilgili olan bir diğer konu ise, kazanımlardır. Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi kazanımlarından örneklere Tablo 4'te; Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersi kazanımlarından örneklere ise Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 4.

Türkiye'deki Hayat Bilgisi Dersi Kazanımları

Ders	Sınıflar	Kazanımlar
Türkiye Hayat Bilgisi	1. sınıf	HB.1.1.1. Sınıf içi tanışma etkinliğine katılır.
	2. sınıf	HB.2.1.1. Kendini farklı özellikleriyle tanıtır.
	3. sınıf	HB.3.1.1. Güçlü yönlerini ve güçlendirilmesi gereken yönlerini fark eder.

Tablo 4'te Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi öğretim programında 1, 2 ve 3. sınıftaki birinci kazanımlara yer verilmiştir. Her sınıf düzeyinde örnek olarak verilen kazanım, Okulumuzda Hayat ünitesinin ilk kazanımıdır. Kazanım numaralandırma sistemine ilişkin bir şekle ise, Şekil 1'de yer verilmiştir.

Şekil 1.

Ünite İçinde Kazanım Numaralandırma Sistemi (MEB, 2018)

Şekil 1'de görüldüğü üzere, Türkiye'deki kazanım numaralandırma sistemi, dersin kodu, sınıf düzeyi, ünite numarası ve kazanım numarası şeklinde kodlanmıştır. Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersi öğretim programında derse yönelik kazanımlardan önce, temel eğitim programındaki 'kişisel kazanımlara ve disiplinlerarası kazanımlara' yer verilmektedir. Ardından "Etraftaki Dünya" dersine yönelik özel kazanımlara yer verilmektedir. Bunlardan bazı örneklerle Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5.

Rusya'daki Etraftaki Dünya Dersi Kazanımları

Ders	Kazanım Türü	Kazanımlar
Rusya Etraftaki Dünya	Kişisel kazanımlar	Rus sivil kimliğinin temellerinin, çok uluslu Rus toplumunun değerlerinin, insancıl ve demokratik değer yönelimlerinin oluşumunu sağlar.
	Disiplinlerarası kazanımlar	Eğitim faaliyetlerinin amaç ve hedeflerini kabul etme ve sürdürme becerisine hakim olma, uygulama yollarını aramayı sağlar.
	Derse yönelik özel kazanımlar	Rusya'ya, yerli toprağa, ailesine, tarihine, kültürüne, ülkenin doğasına, modern yaşamına karşı saygılı bir tutumun oluşmasını sağlar.

Tablo 5'te yer aldığı üzere "Etraftaki Dünya" dersinde 'kişisel, disiplinlerarası ve derse yönelik özel kazanımlara' yer verilmektedir. Genel anlamda her iki programda dikkat çeken farklılık, birinde (Türkiye) direkt derse yönelik kazanımlara yer verilmişken; diğerinde (Rusya) derse yönelik kazanımlardan önce, kişisel ve disiplinlerarası kazanımlara yer verilmiştir. Tablo 4'te görüldüğü üzere, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersinde yer alan kazanımlar Rusya'ya göre daha ulusal bir yapı göstermektedir. Rusya ders kitabında yer alan kazanımlar daha evrensel yapıdadır. Her iki ülkedeki haftalık ders saatlerine bakıldığında elde edilen verilere Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6.

Türkiye'deki Hayat Bilgisi ve Rusya'daki Etraftaki Dünya Derslerinin Haftalık Ders Saatleri

Dersler	Sınıflar	Ders Saatleri
Türkiye Hayat Bilgisi	1. sınıf	144 saat
	2. sınıf	144 saat
	3. sınıf	108 saat
	Toplam	396 saat
Rusya Etraftaki Dünya	1. sınıf	66 saat
	2. sınıf	68 saat
	3. sınıf	68 saat
	4. sınıf	68 saat
	Toplam	270 saat

Tablo 6'da görüldüğü üzere, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi haftada üç ders saati olmak üzere, 1 ve 2. sınıflarda, 3'e göre daha fazladır. Rusya'da ise haftada iki ders saatidir ve tüm sınıflarda neredeyse birbirine yakındır. Türkiye'de üç sınıf düzeyinde, Rusya'da dört sınıf düzeyinde okutulmasına karşın Türkiye'de toplam saat sayısı daha fazla olarak tespit edilmiştir.

Türk ve Rus Ders Kitaplarındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Ders kitaplarının giriş ve içindekiler bölümleri

Türkiye'deki Hayat Bilgisi ve Rusya'daki "Etraftaki Dünya" ders kitaplarının giriş ve içindekiler bölümlerine yönelik verilere Şekil 2-7 arasında yer verilmiştir.

Şekil 2.

Türk Hayat Bilgisi Ders Kitapları (Çelikbaş vd. 2018; Demir, 2018; Kuşkaya, 2018)

Türkiye'deki 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulan 1, 2, ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarına Şekil 2'de yer verilmiştir. Bu kitaplar arasında Kök Yayıncılık, SDR İpek Yolu Yayıncılık, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları bulunmaktadır. Türk Hayat Bilgisi ders kitaplarının başında 'İçindekiler' kısmı bulunmaktadır. Şekil 3'te bunlara yer verilmiştir.

Şekil 3.

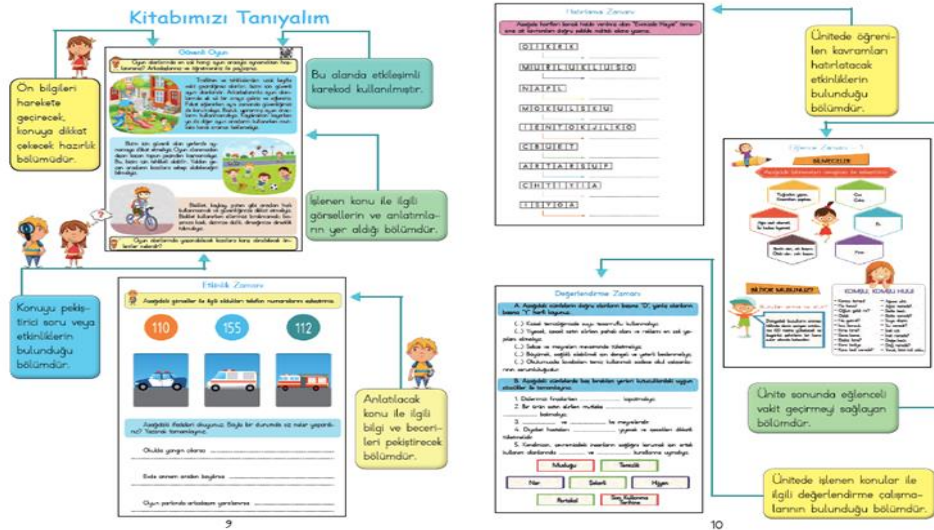
Hayat Bilgisi ders kitabı içindekiler bölümü (Çelikbaş vd. 2018)

İÇİNDEKİLER	
1. ÜNİTE - OKULUMUZDA HAYAT	
* Kendimi Tanıyorum.....	12
* Davranışlarımızı Hedefimiz Etkiler.....	14
* Arkadaşlarımdan Beklentilerim.....	16
* Arkadaşım Ol.....	18
* Krizi Çözün.....	22
* Okulda Sağığ Etkinliğimiz.....	24
* Hep Birlikte El Ele.....	28
* İhtil ve İhtiyacımızı Sağlayan.....	30
* Okula Kullanım.....	32
* Mesleğimi Tanıyorum.....	34
* Hayatıma Zaman.....	36
* Eğilence Zamanı.....	37
* Değerlendirme Zamanı.....	38
* Bütçem Haftası.....	41
* 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü.....	42
* Kızılay Haftası.....	43
* Cumhuriyet Bayramı.....	44
2. ÜNİTE - EVİMİZDE HAYAT	
* Bir Zamanlar Çocuklular.....	46
* Konuş Oalım.....	50
* Evimiz Nerededir?.....	52
* Evde Herkesin Bir İş Var.....	54
* Teline Akışını Tanıyorum.....	56
* Evimde Tasarım.....	58
* Plastik Oalım.....	62
* Harcamam Yapılan.....	64
* Hayatıma Zaman.....	68
* Eğilence Zamanı.....	69
* Değerlendirme Zamanı.....	71
* Akutürk Haftası.....	73
* Öğretmenler Günü.....	74
* İnsan Hakkını ve Demokrasi Haftası.....	75
* Tutum, Yatırım ve Türk Millîyetleri Haftası.....	76
3. ÜNİTE - SAĞLIKLI HAYAT	
* Kişisel Bakımımı Yaparken.....	78
* Sürüş.....	80
* Nasıl Nis Zaman Yemeliyim?.....	82
* Sağlıklı Besleniyorum.....	84
* Temizli Her Yerde.....	86
* Hayatıma Zaman.....	88
* Eğilence Zamanı.....	89
* Değerlendirme Zamanı.....	90
* Enerji Tasarrufu Haftası.....	92
4. ÜNİTE - GÜVENLİ HAYAT	
* Trafik İşaret ve Levhalarını Tanıyorum.....	94
* Trafik Kurallarına Uygulm.....	96
* Dilatli Oalım.....	98
* Dilatli Acil Durum.....	102
* Güvenliğim İmı Hayır Demeliyim.....	104
* Güvende Oalım İstiyorum.....	106
* Oyunu Oyalım.....	110
* Hayatıma Zaman.....	112
* Eğilence Zamanı.....	113
* Değerlendirme Zamanı.....	114
* Vesilay Haftası.....	116
5. ÜNİTE - ÜLKEMİZDE HAYAT	
* Yatırım Birimlerini Tanıyorum.....	118
* Cumhuriyet Birlikte.....	120
* Özgürlük Oalım.....	124
* Ülkem İmı Kültürümüz.....	126
* Ortak Kullanıyoruz.....	130
6. ÜNİTE - DOĞADA HAYAT	
* Böli ve Hayvanların Hayatındaki Önemini.....	156
* Meyve ve Sebze Nasıl Yetirir?.....	160
* Yememizi Buluyoruz.....	162
* Değir ve İnan.....	166
* Değir Kuruyum.....	170
* Doğayı Koruyum.....	172
* Hayatıma Zaman.....	174
* Eğilence Zamanı.....	175
* Değerlendirme Zamanı.....	176
* Anımlar Günü.....	178
* Müzeler Haftası.....	179
* 19 Mayıs İstiklal Günü ve Özgürlük ve Spor Bayramı.....	180
* Çevre Korunma Haftası.....	181
* Sağlık.....	182
* Kaymaklı.....	187
* Özgürlük.....	190
* Çeng Anımlar.....	119
* Türkiye Haftası.....	200

Türkiye'deki hayat bilgisi dersinde 1, 2 ve 3. sınıfların her birinde 'Okulumuzda Hayat, Evimizde Hayat, Sağlıklı Hayat, Güvenli Hayat, Ülkemizde Hayat ve Doğada Hayat' şeklinde altı adet ünite bulunmaktadır. Her sınıf düzeyinde bu ünitelerdeki konular değişirken, ünite isimleri aynı kalmaktadır. Şekil 3'te de ilkökul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı'ndaki bu bahsedilen biçimde şekillenen 'İçindekiler' kısmına yer verilmiştir. Bu kısmın ardından Türk hayat bilgisi ders kitaplarında 'Kitabımızı Tanıyalım' bölümüne yer verilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4.

Hayat Bilgisi kitabımızı tanıyalım bölümü (Çelikbaş vd. 2018)

Şekil 4'te görüldüğü üzere Türk Hayat Bilgisi ders kitabının başında kitabımızı tanıyalım bölümü bulunmaktadır. Bu kısımda, konulardaki ön bilgileri harekete geçirecek ve konuya dikkat çekecek hazırlık bölümü, konuyu pekiştirici soru veya etkinliklerin bulunduğu bölümler tanıtılmaktadır. Ayrıca etkinlik ve değerlendirme kısımlarıyla ilgili

olarak, tanıtım bölümleri yer almaktadır. Rusya'daki 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulan "Etraftaki Dünya" ders kitaplarına Şekil 5'te yer verilmiştir.

Şekil 5.

Etraftaki Dünya 1, 2, 3 ve 4. sınıf ders kitapları (Плешаков, 2013)

Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersi, ilkökul 1, 2, 3 ve 4. sınıf kitapları, her sınıf düzeyinde ikişer bölümden oluşmaktadır (Плешаков, 2013). Türkiye'dekinden farklı olarak ilkökul 4. sınıfta da bu ders okutulmaktadır. Türkiye'de ise, ilkökul 4. sınıfta Sosyal Bilgiler dersine geçiş yapılmaktadır. Rus ders kitaplarının giriş sayfasında aşağıdaki gibi semboller bulunmaktadır.

Şekil 6.

Etraftaki Dünya ders kitabı giriş sayfası (Плешаков, 2013)

Şekil 6'da yer alan "Etraftaki Dünya" ders kitabının giriş sayfasındaki sembollerde aşağıdaki unsurlar anlatılmaktadır.

- "Karınca Sorucuk" ile sembollenen "ne biliyoruz, neler öğreneceğiz" kısmı

- İki kişilik grupla birlikte çalışıyoruz.

- Grupla çalışıyoruz

- Yetişkinlerle çalışıyoruz

- Modelleme

- Çalışma defteri

- "Yeryüzünden gökyüzüne kadar" olarak adlandırılan tanımlama atlası

- Kaplumbağa ile sembollenen "sonuç çıkaralım" kısmı

Sembollerde görülmekte olan kısımlarda, Karınca ve Kaplumbağa sembolleriyle, çocuklara yaşamlarında karşılaşabilecekleri hayvanlar yansıtılmıştır. Böylece karşılaştıkları sembollerin ne olduğunu önceden bilen çocuklar "ne biliyoruz, neler öğreneceğiz" kısmı ile önbilgilerini harekete geçireceklerini bilmekte ve "sonuç çıkaralım" kısmı ile de işledikleri konuya yönelik bir değerlendirme yapacaklarını fark etmektedirler. Şekil 7'de "Etraftaki Dünya" dersi 1. sınıf ders kitabının ünite giriş sayfasında yer alanlara değinilmiştir.

Şekil 7.

Etraftaki Dünya 1. sınıf ders kitabı ünite giriş sayfası (Плешаков, 2013)

Ünite giriş sayfasında yer alanlar incelendiğinde, 1. ünite olan “Kim ve Ne?” ünitesinde öğrenileceklere maddeler halinde yer verildiği görülmektedir. Bunlar şu şekildedir:

- Rusya'nın bayrağını ve armasını ayırt etmek
- Başkentini bazı kültürel miraslarını tanımak
- Karşıdan karşıya doğru ve düzgün geçmek
- Etrafımızdaki dünyada gözlem yapmak
- Öğrenilen taşları, bitkileri, hayvanları ve takımyıldızlarını ayırt etmek
- Atlası kullanarak hayvanları ve bitkileri tanımlamak
- Plana göre ağacı, balığı, kuşu tanımlamak
- Bitkileri, hayvanları karşılaştırmak ve ait olduğu gruplara yerleştirmek
- Dünyamızın şeklini tanımlamak için küreyi kullanmak
- Güneşin ve takımyıldızlarının modelini yapmak

Türk ders kitaplarında içindekiler kısmında bütün kitap içindeki konuların bir özetine yer verilirken, Rus ders kitabında her ünitenin başında işlenecek konuların ayrıca ele alındığı tespit edilmiştir.

Aynı konunun farklı iki ülke ders kitabındaki sunumları

Türk ve Rus ders kitaplarından ‘Doğayı Korumak’ ile ilgili olan bir konu seçilerek, bu konunun her iki ülkede nasıl işlendiği incelenmiştir. Şekil 8’de Türkiye Hayat Bilgisi ders kitabındaki işleniş şekline yer verilmiştir.

Şekil 8.

Hayat Bilgisi dersi 3. sınıf ‘Doğa ve İnsan’ konusu (Çelikbaş vd. 2018, s.166-169)

Türkiye’deki Hayat Bilgisi dersinde Doğa ve İnsan konusunun işleniş şekline bakıldığında, ilk olarak konuya yönelik bir hazırbulunuşluk sorusundan (Nesli tükenmekte olan bir canlı söyleyiniz) sonra, örnek olay ile başladığı görülmektedir. Ardından konuya yönelik resimler verilerek bunlarla ilişkili kurmaları öğrencilerden

istenmiştir. Nesli tükenmekte olan canlıları korumaya yönelik neler yapabileceklerini düşünmeleri ve bu konuya yönelik araştırma yapmaları istenmiştir. Araştırma sonuçları sunulduktan sonra, bir etkinlik verilerek konu bitirilmiştir. Etkinlikte, deniz kirliliği sonucu nefes alamayan bir balık resmi verilmiştir. Bu resimdeki duruma insanların nasıl bir etkisi olduğuna yönelik düşüncelerini yazmaları istenmiştir. Aynı konunun Rusya "Etraftaki Dünya" ders kitabındaki sunumuna Şekil 9'da yer verilmiştir.

Şekil 9.

Etraftaki Dünya dersi 2. sınıf "Doğaya Arkadaş Ol" konusu (Плешаков, 2013, s.92-95)

"Etraftaki Dünya" dersinde planlama, uygulama ve değerlendirme boyutlarında bir konunun işlendiği tespit edilmiştir. Buna göre planlama kısmında, insanların hangi davranışlarının doğayı yok ettiğini, hangisinin korumaya yardımcı olduğu ele alınmıştır. Doğa dostlarının kurallarını yerine getirme ve çevresel işaretleri okuma ve çizme konusunda hususlara yer verileceği ifade edilmiştir. Ardından 'Neden çiçek koparmamalı, ya da kelebek yakalamamamız? Neden ormanda sessiz olmalıyız?' gibi soruların cevaplarını düşünmeleri istenmiştir. Şemayı inceleyerek, hayvan ve bitkilerin doğada gittikçe daha az bulunduğunu açıklamaları istenmiştir. Uygulama kısmında, iki çocuğun doğaya yönelik kurallar oluşturduğu ve ekolojik işaretler çizdiğine yönelik şekiller verilmiştir. Bunlardan birkaçı aşağıdaki gibidir ve bunları öğrenmeleri istenmektedir.

Çiçekleri koparmayınız. Güzel bitkiler doğada kalsın!

Ağaçların ve çalılıkların dallarını kırmayalım!

Değerlendirme kısmında ise aşağıdaki gibi sorular sorularak konu sonlandırılmıştır.

- Doğadaki başka hangi canlılar için bu tarz ekolojik işaretler oluşturabiliriz. Bu kurallar için işaretler düşünün ve çizin.
- Bitki ve hayvan sayısındaki azalmanın ana nedenleri neler olabilir?
- Doğanın dostları kurallarından hangilerine uymayı kabul ettiniz? Bundan sonra hayatınızda kullanacak mısınız?

Türkiye ve Rusya'daki ders kitapları incelendiğinde, 'Doğa ve İnsan ile Doğaya Arkadaş Ol' konularının genel olarak birbirine yakın özelliklerde (etkinlik, sorular ve metinler) işlendiği tespit edilmiştir. Ancak Rusya ders kitabında Türkiye göre, daha gerçekçi ve somut resimlerle ders işlenmiştir. Bu durum çocuğun konuyu gerçek hayatla ilişkilendirmesi hususunda etkili olmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada Rusya "Etraftaki Dünya" ve Türkiye "Hayat Bilgisi" Öğretim Programları'nın ve ders kitaplarının karşılaştırması yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda öğretim programlarının amaç/ hedefleri, değerlerin yansıtılış şekilleri, üniteler, kazanımlar ve ders saatlerindeki farklılaşmalar ele alınmıştır.

Bu doğrultuda öğretim programlarındaki genel amaçlar ve ayrıntılı amaçların yansıtılışını incelendiğinde, her iki ülke için de; bireyin kendisi, ailesi, toplumu ve ülkesiyle ilgili olumlu tutumları geliştirilebilmesinin amaçlandığı görülmüştür. Ancak Türkiye'deki ders kitabında yer alan ilk amaç, "Kendini ve yaşadığı çevreyi tanır." şeklindeyken; Rusya'da "Aileye, topluma, bölgeye, Rusya'ya, tarihine, kültürüne, ülkenin doğasına, modern yaşamına saygılı bir tutum oluşturur." şeklindedir. Bu durumun neticesi olarak, Rus öğrencilerin bu derste edindikleri bilgilerin Türk öğrencilere göre daha evrensel düzeyde olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu durumu destekler nitelikteki çalışmalardan Akhan ve Çiçek'in (2019) çalışmasında, Türk ve Rus ortaokul öğrencilerinin 'iyi vatandaş algıları' ortaya konulmuştur. Türk öğrencilerinin iyi vatandaşı, daha ulusalcı biçimde, Rus öğrencilerinin ise daha evrensel şekilde, özgürlükçü, ülke ve dünya için iyi işler yapan kişiler biçiminde ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu durumun ise, Türkiye ve Rusya'da işlenen sosyal bilgiler programlarına bağlı olduğu çalışmada ifade edilmiştir. Ayrıca Akhan vd. (2019) çalışmasında da, Rusya'nın Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında Türkiye'ye göre daha evrensel bir vatandaş yetiştirme şeklinin yer aldığı görülmektedir. Bu durum; Rusya'nın daha kozmopolit bir halk yapısına sahip olması sebebiyle yerel olana vurgu yapmaktan çekinmesi, farklı etnik kökenleri evrensellik anlayışı çevresinde birleştirme anlayışıyla da açıklanabilir.

Değerlerin yansıtılışına bakıldığında, Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi öğretim programında 'kök değerler' denilen şekilde 'adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik' şeklinde yer aldığı belirlenmiştir. Ancak Rus öğretim programında değerlerin açıklamalarıyla birlikte ele alındığı görülmüştür.

Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersinde tüm sınıf düzeylerinde aynı ünitelerin yer aldığı, Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersinde ise, her sınıf düzeyinde farklı ünite isimlerinin bulunduğu görülmektedir. Ancak ünitelerin genel olarak Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersi konularıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Türkiye'de üç sınıf düzeyinde, Rusya'da dört sınıf düzeyinde okutulmasına karşın Türkiye'de toplam saat sayısı daha fazla olarak tespit edilmiştir. Bu durum Akhan vd.'nin (2019) çalışmasında görüldüğü üzere, Sosyal Bilgiler dersi için de benzerlik göstermektedir. Konu içeriği ve süresi bakımından Türkiye'nin Rusya'ya oranla daha kapsamlı olduğu görülmektedir.

Rusya'daki "Etraftaki Dünya" dersi öğretim programında derse yönelik kazanımlardan önce, temel eğitim programındaki 'kişisel kazanımlara ve disiplinlerarası kazanımlara' yer verilmektedir. Ardından "Etraftaki Dünya" dersine yönelik 'özel kazanımlara' yer verilmektedir. Türkiye'deki Hayat Bilgisi dersinde yer alan kazanımlar Rusya'ya göre daha ulusal bir yapı göstermektedir. Rusya ders kitabında yer alan kazanımlar daha evrensel yapıdadır. Bu durumu destekler nitelikte sonuçlara, Akhan ve Çiçek'in (2019) ve Akhan vd.'nin (2019) çalışmalarında ulaşılmaktadır.

Mevcut çalışmada Türkiye ve Rusya'daki ders kitaplarında; ders kitaplarının kapakları, içindekiler ve giriş sayfaları, kitabı tanıyalım bölümleri ve aynı iki konunun işlenme şekilleri incelenmiştir. Türk Hayat Bilgisi ders kitabının başında kitabımızı tanıyalım bölümü bulunmaktadır. Bu kısımda, konulardaki ön bilgileri harekete geçirecek ve konuya dikkat çekecek hazırlık bölümü, konuyu pekiştirici soru veya etkinliklerin bulunduğu bölümler tanıtılmaktadır. Ayrıca etkinlik ve değerlendirme kısımlarıyla ilgili olarak, tanıtım bölümleri yer almaktadır. Rus ders kitabında Karınca ve Kaplumbağa sembolleriyle, çocuklara gerçek yaşamlarında karşılaşılabilecekleri hayvanlar yansıtılmıştır. Böylece karşılaştıkları sembollerin ne olduğunu önceden bilen çocuklar "ne biliyoruz, neler öğreneceğiz" kısmı ile önbilgilerini harekete geçireceklerini bilmekte ve "sonuç çıkaralım" kısmı ile de işledikleri konuya yönelik bir değerlendirme yapacaklarını fark etmektedirler.

Türkiye ve Rusya'daki ders kitaplarında aynı konunun işlenme biçimi incelendiğinde, 'Doğa ve İnsan ile Doğaya Arkadaş Ol' konularının genel olarak birbirine yakın özelliklerde (etkinlik, sorular ve metinler) işlendiği tespit edilmiştir. Ancak Rusya ders kitabında Türkiye göre, daha gerçekçi ve somut resimler ile çeşitli şemalarla ders işlenmiştir. Bu durum çocuğun konuyu gerçek hayatla ilişkilendirmesi ve bilgiyi somutlaştırması hususunda etkili olmaktadır. Benzer duruma, Tural vd.'nin (2017) ve Pamuk ve Pamuk'un (2016) çalışmalarında da rastlanmıştır. Bu çalışmalarda da Almanya'daki hayat bilgisi ders kitaplarında Türkiye'ye göre görsellerin somutlaştırmada daha çok kullanıldığı ve süreç odaklı ders işlendiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak Türk ve Rus Hayat Bilgisi öğretim programları ve ders kitaplarının genel yapısı itibarıyla birbirine benzediği, ancak içerik olarak bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Buradan çıkarılacak temel sonuç, Türk Hayat Bilgisi ders kitaplarına öğrenciyi gerçek hayata yaklaştıracak birtakım etkinlik ve yöntemlerin entegre edilmesinin daha yerinde olacağıdır. Nitekim bu hususla ilgili Pamuk'un (2020)

alışmasında da benzer biçimde ifadeler görülmektedir. Alman Hayat Bilgisi ders kitabında yerel tarih, mekanın tarihi, sosyal tarih, gündelik hayatın tarihi, eşya/ nesne tarihinin sıklıkla kullanıldığı belirtilmiştir. Türk Hayat Bilgisi derslerinde de tarih ğretimi için bu tarz yöntemlerin kullanılmasının tarihi ve kültürel değerleri yaşatmada daha nitelikli sonuçlara ulaşılması için önem taşıdığı ifade edilmiştir. Bu nedenle bundan sonraki çalışmalarda, bu yöntemlerin kullanıldığı ve kullanılmadığı derslere yönelik eylem araştırmaları yapılarak gerçekten çeşitli yönlerden etkili olup olmadığı incelenebilir.

Bu alışma veri toplama aracı doküman inceleme ile sınırlı kalmıştır. Yalnızca ğretim programları ve ders kitaplarında var olan durum bütüncül olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda, Rus ve Türk çocuklarıyla hayat bilgisi derslerinin işlenişinde ilkokul 1. sınıftan 4. sınıfa kadar gelişimlerinin incelendiği boylamsal çalışmalar yapılabilir. Böylece iki ülkede işlenen hayat bilgisi dersinin niteliği hakkında daha kesin sonuçlara ulaşılabilir.

Kaynaklar

- Akar, H. (2019). Durum çalışması. Saban, A. ve Ersoy, A. (Ed.) *Eğitimde nitel araştırma desenleri* (3. Baskı). Ankara: Anı.
- Akhan, N. E., ve Çiçek, S. (2019). Karşılaştırmalı sosyal bilgiler öğretimine bir örnek: Türk ve Rus ortaokul öğrencilerinin "iyi vatandaşlık algıları". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(27), 177-195.
- Akhan, O., Babaev, A., ve Yalçın, A. (2019). Karşılaştırmalı sosyal bilgiler öğretimine bir örnek: Türkiye ve Tünya sosyal bilgiler programları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(63), 746-762.
- Baysal, Z. N., Tezcan, Ö., ve Araç, K. E. (2018). Comparison of life science courses in Turkey and Germany-Hamburg: a general outlook. *Journal of Theoretical Educational Science*, 11(1), 117-134.
- Karakuyu, M., ve Sarıusta, F. (2013). Farklı ülkelerde coğrafya eğitimi ve öğretimi. Özey, R., Kılınc, Y., Ateş, M. (Ed.). *Rusya Federasyonu eğitim sistemi ve coğrafya eğitimi*. Ankara: Pegem.
- Memmedova-Telci, A. (2011). Rusya eğitim sistemi. Balcı, A. (Ed.) *Karşılaştırmalı eğitim sistemleri*. Ankara: Pegem.
- Merey, Z., Kuş, Z. ve Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1613-1632.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Turan, S. (Çev. Ed.). Ankara: Anı.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *İlkokul 1, 2, 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı*, Ankara: Milli Eğitim.
- Minaeva E.V., Ivanova N.I., & Tarasova S.P. (2016). Possible curriculum in math school in Russia and school 2100 for the formation of universal educational actions planning of junior schoolchildren. *International Journal of Applied and Fundamental Research*, 12, 1532-1535.
- Osmanoğlu, A. E., ve Yıldırım, G. (2013). Mısır ve Türkiye 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programları karşılaştırması. *Turkish Studies*, 8(6), 511-535.
- Öztürk, F. Z., ve Öztürk, T. (2013). Kanada (Ontario) sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye sosyal bilgiler öğretim programıyla karşılaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Sosyal Bilgiler Öğretimi Özel Sayısı)*, 6(14), 485-514.
- Paker, T. (2015). Durum çalışması. Seggie, F. N., Bayyurt Y. (Ed.). *Nitel araştırma: yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (s.119-135). Ankara: Anı.
- Pamuk, İ. (2020). The use of history in life studies textbooks in Germany. *Turkish History Education Journal*, 9(1), 209-231.
- Pamuk, İ., ve Pamuk, A. (2016). Almanya'da sachunterricht ve Türkiye'de hayat bilgisi ders kitaplarında okulda demokrasi uygulamalarına örnek olarak sınıf başkanı seçimi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 5(2), 67-83.
- Patton, M. Q., (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Bütün, M., Demir, S. B. (Çev. Ed.). Ankara: Pegem.
- Şeker, M. (2014). Singapur sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 9(2), 1417-1439.
- Tural, A., Şahan, G., Işık, A. D., Özdemir, S., Uysal, H., ve Yılmaz, O. (2017). Türkiye ve Almanya'daki hayat bilgisi ders kitaplarının resim-metin ilişkileri ve kullanımları bakımından karşılaştırılması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 770-782.
- Türkoğlu, A. (1998). *Karşılaştırmalı eğitim dünya ülkelerinden örneklerle*. Adana: Baki.
- Yazıcı, K. (2009). Yeni zelandada sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 423-435.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yin, R. K. (1984) *Case study research: design and methods*. Beverly Hills, California: Sage.

- Айвазян, Н. С. (2016). Сравнительный анализ методик обучения младших школьников решению текстовых задач. *Гаудеамус*, 15(3), 54-61.
- Долгова, В. И., & Цветкова, Н. В. (2014). Влияние системы обучения младших школьников на формирование межличностной рефлексии в подростковом возрасте. *Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета*, 7, 89-98.
- Плешаков, А. А. (2013). *Окружающий мир. Рабочие программы: 1-4 кл.* М.: Просвещение.
- Смирнова, А. С. (2018). Сравнительный Анализ Программ И Учебников Математики Для Начальной Школы С Точки Зрения Особенности Формирования Познавательных Универсальных Учебных Действий, *Информация Как Двигатель Научного Прогресса*, 65-67.
- Фгос ноо, (2011). *Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования: текст с изм.* М-во образования и науки Рос. Федерации. М.: Просвещение.

Türk Ders Kitapları

- Çelikbaş, E., Gürel, F., ve Özcan, N. (2018). *İlkokul hayat bilgisi ders kitabı 3. sınıf.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Demir, E. (2018). *İlkokul hayat bilgisi ders kitabı 1. sınıf.* Ankara: Kök-e.
- Kuşkaya, Ç. (2018). *İlkokul hayat bilgisi ders kitabı 2. sınıf.* Ankara. SDR İpekyolu.

Rus Ders Kitapları

- Плешаков А. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 1 кл. В 2 ч. Ч. 1.* М.: Просвещение.
- Плешаков А. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 1 кл. В 2 ч. Ч. 2.* М.: Просвещение.
- Плешаков А. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 2 кл. В 2 ч. Ч. 1.* М.: Просвещение.
- Плешаков А. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 2 кл. В 2 ч. Ч. 2.* М.: Просвещение.
- Плешаков А. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 3 кл. В 2 ч. Ч. 1.* М.: Просвещение.
- Плешаков А. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 3 кл. В 2 ч. Ч. 2.* М.: Просвещение.
- Плешаков А. А., Крючкова Е. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 4 кл. В 2 ч. Ч. 1.* М.: Просвещение.
- Плешаков А. А., Крючкова Е. А. (2013). *Окружающий мир. Учеб. 4 кл. В 2 ч. Ч. 2.* М.: Просвещение, 2013.

Yazarlar

Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN
Sınıf Eğitimi, Hayat Bilgisi Eğitimi, Sosyal
Bilgiler Eğitimi.

Elvira GUSEINOVA
Hayat Bilgisi Eğitimi, Farklı Ülkelerin Eğitim
Sistemleri

İletişim

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa,
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi
Anabilim Dalı, Büyükdere/İSTANBUL

E-mail: nur.utkur@iuc.edu.tr

Lisansüstü öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-
Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Avcılar/İSTANBUL

E-mail: elviraguseynova1990@mail.ru